

DOI <https://doi.org/10.51647/kelm.2020.8.2.33>

PRAWA PIERWOKUPU WSPÓLNIKA SPÓŁKI Z OGRANICZONĄ ODPOWIEDZIALNOŚCIĄ: WYBRANE ASPEKTY ICH REALIZACJI I OCHRONY

Maksym Sukhanov

*asystent Katedry Własności Intelektualnej, Prawa Informacyjnego i Korporacyjnego Wydziału Prawa
Lwowskiego Narodowego Uniwersytetu imienia Iwana Franki (Lwów, Ukraina)*

ORCID ID: 0000-0002-2562-6945

e-mail: maksym.sukhanov@lnu.edu.ua

Adnotacja. W przepisach artykułu naukowego autor dokonuje analizy prawa i literatury naukowej dotyczącej prawa do pierwokupu udziału (jego części) innego wspólnika spółki z ograniczoną odpowiedzialnością, który jest sprzedawany osobie trzeciej. Proponuje się pozbawienie wspólników prawa do włączenia do umowy korporacyjnej klauzuli o pozbawieniu wspólnika prawa do pierwokupu udziału innego wspólnika. Zwrócono uwagę na potrzebę ujednoczenia aktów prawnych dotyczących okresu przedawnienia z wystąpieniem do sądu z roszczeniami o ochronę praw do pierwszeństwa i pierwokupu wspólników spółki z ograniczoną odpowiedzialnością poprzez ustanowienie takiego terminu na trzy miesiące. Dodatkowo uzasadnione jest zaliczenie do umów zbycia udziału (jego części) w kapitale zakładowym spółki z ograniczoną odpowiedzialnością umowy barterowej i umowy darowizny.

Słowa kluczowe: prawo pierwokupu, spółka z ograniczoną odpowiedzialnością, wspólnik, udział w kapitale zakładowym, umowa sprzedaży.

PREFERENTIAL RIGHTS OF A MEMBER OF A LIMITED LIABILITY COMPANY: SOME ASPECTS OF THEIR IMPLEMENTATION AND PROTECTION

Maksym Sukhanov

*Assistant at the Department of Intellectual Property, Information and Corporate Law
of the Faculty of Law*

Ivan Franko National University of Lviv (Lviv, Ukraine)

ORCID ID: 0000-0002-2562-6945

e-mail: maksym.sukhanov@lnu.edu.ua

Abstract. In the provisions of the scientific article, the author analyzes the legislation and scientific literature on the preferential right to acquire a share (part) of another member of a limited liability company sold to a third party. It is proposed to deprive the participants of the right to include in the corporate agreement provisions on the deprivation of the preferential right of the participant to acquire a share of another participant. It is emphasized the need to unify regulations on the statute of limitations with an appeal to the court with claims for protection of the preferential right of members of a limited liability company by establishing such a period of three months. Additionally, the assignment to the agreements on alienation of the share (its part) in the authorized capital of the LLC of the contract of exchange and gift is substantiated.

Key words: preferential right, limited liability company, participant, share in the authorized capital, purchase and sale agreement.

ПЕРЕВАЖНІ ПРАВА УЧАСНИКА ТОВАРИСТВА З ОБМЕЖЕНОЮ ВІДПОВІДАЛЬНІСТЮ: ОКРЕМІ АСПЕКТИ ЇХ РЕАЛІЗАЦІЇ ТА ЗАХИСТУ

Максим Суханов

*асистент кафедри інтелектуальної власності, інформаційного та корпоративного права
юридичного факультету*

Львівського національного університету імені Івана Франка (Львів, Україна)

ORCID ID: 0000-0002-2562-6945

e-mail: maksym.sukhanov@lnu.edu.ua

Анотація. У положеннях наукової статті автор проводить аналіз законодавства та наукової літератури щодо переважного права придбання частки (її частини) іншого учасника товариства з обмеженою відповідальністю, що продається третій особі. Пропонується позбавлення учасників права включати до корпоративного договору положення про позбавлення переважного права учасника на придбання частки іншого учасника. Наголошено на необхідності уніфікації нормативно-правових актів щодо строку позовної давності зі зверненням до суду з позовними вимогами про захист переважного права учасників товариства з обмеженою відповідальністю шляхом

встановлення такого строку тривалістю у три місяці. Додатково обґрунтовано віднесення до договорів про відчуження частки (її частини) у статутному капіталі ТОВ договору міни та дарування.

Ключові слова: переважне право, товариство з обмеженою відповідальністю, учасник, частка у статутному капіталі, договір купівлі-продажу.

Вступ. Учасники товариств з обмеженою відповідальністю (далі – ТОВ) наділені певними привілеями, які надають їм виключні права серед інших учасників цивільних та господарських правовідносин у випадку реалізації своїх корпоративних прав. Такі привілеї зумовлені наявністю в учасників ТОВ переважних прав. Відступ від принципу рівності учасників правовідносин зумовлює існування досконалого законодавства щодо переважних прав учасників ТОВ. Проте правозастосовна практика свідчить про наявність різних підходів щодо застосування відповідного законодавства. Так, неоднозначними є висновки фахівців щодо регламентації у локальних актах товариства переважного права на придбання частки (частини частки) іншого учасника товариства, що продається третій особі.

Правова основа переважних прав учасника ТОВ представлена ст.ст. 18, 20 Закону України «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю» від 6 лютого 2018 р. № 2275 (далі – Закон про товариства) (Закон України «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю»), але їх реалізація свідчить про необхідність їх удосконалення. Зокрема, потребують уточнення положення щодо строків позовної давності у випадку їх захисту у судовому порядку тощо.

Теоретичні питання, пов'язані із реалізацією переважних прав, становлять предмет наукового дослідження Я.С. Марущак, В.М. Кравчук, Т.М. Шемета, О.С. Яворської. Переважні права учасників товариства з обмеженою відповідальністю розглядалися у роботах В.В. Бондар, В.І. Крат, однак їх аналіз свідчить про відсутність у науці єдиного підходу до визначення видів договорів, якими має опосередковуватися відчуження частки у статутному капіталі товариства.

Викладене вище вказує на актуальність і доцільність наукового дослідження за обраною темою.

Метою дослідження є обґрунтування пропозиції щодо переважних прав учасника ТОВ.

Основна частина. Положення Закону про товариства свідчать про можливість наділення учасників ТОВ наступними переважними правами: 1) переважне право придбання частки (частини частки) іншого учасника товариства, що продається третій особі (ст. 20 Закону про товариства); 2) переважне право внесення додаткового вкладу в межах суми збільшення статутного капіталу пропорційно до його частки у статутному капіталі (ст. 18 Закону про товариства). Як слушно відзначає Т.М. Шемета, принципова різниця між наведеними переважними правами полягає в тому, що перше переважне право має бути реалізовано щодо вже сформованої частки або її частини у статутному капіталі ТОВ і вже знаходиться у власності особи, яка набула на неї право у процесі заснування товариства або в процесі її придбання на вторинному ринку, друге переважне право – це право може бути реалізовано щодо часток або їх частин у статутному капіталі ТОВ, формування яких тільки формується і виникнення на них право власності буде мати місце у майбутньому (Шемета, 2019 : 158).

Сьогодні більшість дискусійних питань виникає щодо реалізації переважного права придбання частки іншого учасника ТОВ, що є очевидним із огляду на поширення у правозастосовній практиці угод про відчуження корпоративних прав. Правила реалізації учасником ТОВ переважного права на придбання частки (частини частки) іншого учасника товариства, що продається третій особі, досить докладно врегульовано у статті 20 Закону про товариство. Втім, окремі положення відповідної статті викликають питання у процесі правозастосування. Так, відповідно до частини 6 статті 20 Закону про товариства у статуті товариства може бути закріплено, що учасник не наділений переважним правом. Поряд із цим правилом про відсутність у учасника переважного права може бути передбачено і корпоративним договором (ч. 8 ст. 20 Закону про товариства).

Підтримуючи А.В. Гарагонича в частині того, що можливість позбавлення учасника такого права шляхом включення відповідного положення до локальних актів ТОВ може зробити таке право нівельованим, варто звернути увагу на наступний аспект (Гарагонич, 2018). Так, вищенаведені положення статті 20 Закону про товариства зумовлюють виникнення питання про співвідношення положень статуту та корпоративного договору щодо переважного права учасника ТОВ.

В. Ігонін вважає, що «умови про переважні права, унесені до корпоративного договору, повинні узгоджуватися з умовами та порядком реалізації такого права згідно із законом і статутом» (Ігонін, 2018). Така позиція є логічною, втім варто відзначити відсутність вимоги про таке узгодження у чинному законодавстві.

В.І. Пацюк висловлює протилежну думку із цього питання та відзначає можливість включення положень про переважне право до корпоративного договору тільки у випадку їх відсутності у статуті (Пацюк, 2020). Такий підхід також вбачається конструктивним, проте зміст ч. 6 та 8 статті 20 Закону про товариства не містить умови про можливість врегулювання питання щодо переважного права тільки в одному із локальних актів товариства.

Заслуговує на увагу твердження науковців про те, що «корпоративний договір не підміняє статут товариства, не встановлює інший порядок здійснення прав учасників товариства або управління товариством, а лише уточнює окремі аспекти реалізації учасниками товариства своїх прав та обов'язків» (Яворська, 2020: 479). Проте такий підхід не може бути застосований тільки у випадку регламентації в локальних актах товариства порядку реалізації переважного права, а не встановлення факту його наявності або відсутності.

У контексті порушеного питання варто відзначити особливості правового режиму корпоративного договору. Так, у силу частини 5 статті 7 Закону про товариства зміст корпоративного договору є конфіденційним,

що виключає можливість третіх осіб, ТОВ та його учасників, що не є його сторонами, будь-якої можливості знати як про факт, так і про зміст укладеного корпоративного договору. Такий підхід законодавця викликає дискусію у науковій площині. Так, на переконання О.С. Яворської, зміст корпоративного договору має бути конфіденційним для сторонніх до товариства осіб (Яворська, 2026: 289). Погоджуючись із цим твердженням варто відзначити, що наявність у корпоративному договорі положень щодо наявності або відсутності переважного права придбання частки іншого учасника ТОВ створює великі ризики для набувачів частки. Конфіденційність змісту корпоративного договору надає можливість недобросовісним учасникам ТОВ вклати в оману набувача його частки шляхом усного повідомлення про відсутність у інших учасників ТОВ переважного права. Набувач частки у такому випадку в силу конфіденційності договору позбавлений можливості пересвідчитися у дійсності цієї інформації.

Отже, вважаємо неконструктивним запровадження права учасників включати до корпоративного договору умови про відмову від переважного права придбання частки іншого учасника ТОВ. Переконані, що відповідні положення можуть бути регламентовані статутом ТОВ.

На окрему увагу заслуговують такий аспект захисту прав учасників у випадку порушення їх переважного права на придбання частки іншого учасника, як строки позовної давності. Відповідно до частини п'ятої статті 20 Закону про товариства строк позовної давності зі зверненням до суду з позовними вимогами про переведення прав і обов'язків покупця частки становить один рік.

Наявність скорочених строків позовної давності позитивно оцінюється науковцями. Так, на переконання В.М. Кравчука, встановлення таких строків забезпечує ефективність застосування цього способу захисту переважного права учасника товариства (Кравчук, 2010: 14).

Утім, дискусійним є питання щодо тривалості цього скороченого строку позовної давності. Приводом для виникнення такої дискусії є закріплення у частині п'ятої статті 7 Закону України «Про акціонерні товариства» тримісячного строку звернення до суду з позовом про переведення прав та обов'язків покупця акцій (Закон України «Про акціонерні товариства»). Отже, в науковій площині цілком справедливо висловлюється позиція про необхідність узгодження цих строків. В. Цікало слушно стверджує про те, що однакова правова природа корпоративних прав акціонерів та учасників ТОВ вимагає однаковості у визначенні строку позовної давності звернення до суду за захистом своїх корпоративних прав (Цікало, 2021).

Звісно, законодавство в цій частині потребує уніфікації, адже подібні види суспільних відносин вимагають однакового правового регулювання. Погоджуємося з А. Піголкіним, який визнає уніфікацію одним із найважливіших принципів права, що має бути основою підготовки проектів нормативних-правових актів (Піголкін, 2010: 169).

Наявність досить тривалих строків негативно сприймається судовими органами. Так, у постанові від 23 грудня 2020 року у справі № 926/4729/16 Верховний Суд висловив позицію про те, що звернення до суду із захистом корпоративних прав через три роки порушує баланс інтересів всіх учасників і самого товариства, що є недопустимим (постанова Верховного Суду у справі № 926/4729/16). Переконані, що строк в один рік також варто вважати тривалим із огляду на особливість провадження підприємницької діяльності господарським товариством.

Поряд із цим В. Цікало вважає трьохмісячний строк занадто малим для того, щоб акціонеру або учаснику ТОВ дізнатися про порушення свого переважного права (Цікало, 2012: 167). Вважаємо, що ключове значення у цьому випадку має спосіб, за допомогою якого учасник може дізнатися про зміну власника частки у товаристві, учасником якого він є. Частиною четвертою статті 25 Закону України «Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та громадських формувань» від 15.05.2003 № 755, на державного реєстратора покладається обов'язок у день проведення державної реєстрації змін до відомостей Єдиного державного реєстру, пов'язаних із зміною складу учасників ТОВ надіслати його учасникам виписку з Єдиного державного реєстру (Закон України «Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та громадських формувань»). Отже, учасники ТОВ мають можливість досить оперативно дізнатися про відчуження частки. При цьому, переконанні, три місяці є цілком достатнім строком для звернення до суду із позовом про захист порушеного переважного права.

Отже, нагальним є уніфіковане визначення оптимального строку позовної давності зі зверненням до суду із позовними вимогами про переведення прав і обов'язків покупця частки у випадку порушення переважного права шляхом запровадження трьохмісячного строку позовної давності для звернення до суду із відповідним позовом.

Найбільш дискусійним як серед науковців, так і серед суб'єктів правозастосування є питання щодо видів договорів, якими може бути опосередковано відчуження частки (її частини) у статутному капіталі ТОВ. У статті 20 Закону про товариства прямо не вказується на види таких договорів.

У судовій практиці є сформованою позиція, яка визнає існування переважного права тільки у випадку відчуження частки шляхом укладання договору купівлі-продажу. Так, у п. 4.25 постанови пленуму Вищого господарського суду України «Про деякі питання практики вирішення спорів, що виникають з корпоративних правовідносин» від 25.02.2016 № 4 зазначено, що переважне право не діє у випадку дарування, обміну або іншого безоплатного відчуження акцій (постанова пленуму Вищого господарського суду України «Про деякі питання практики вирішення спорів, що виникають з корпоративних правовідносин»).

Верховний Суд у постанові від 15 жовтня 2020 року у справі № 916/2303/19 наголосив, що в разі «відступлення учасником товариства своєї частки іншим чином, ніж продаж, зокрема шляхом дарування,

переважне право на її придбання в інших учасників товариства не виникає» (постанова Верховного суду у справі № 916/2303/19).

Така позиція є очевидною, адже використання у статті 20 Закону про товариства терміну «придбання» та «продається» дає право допускати існування в учасників переважного права тільки у випадку укладання договору купівлі-продажу. Втім, у науковій площині заперечується конструктивність такого підходу.

На думку Т.М. Шемета, в такий спосіб переважне право не є переважним повною мірою та допускає існування механізму, який дає можливість обійти переважне право (Шемета, 2019: 165–166).

Н.С. Бутрин відзначає, що ув «такий спосіб легалізується можливість обходу переважного права інших акціонерів на викуп акцій і фактично нівелюється зміст переважного права як одного із видів обмежень оборотоздатності акцій» (Бутрин, 2014: 161).

Зважаючи на викладене, науковці пропонують запровадження можливості застосування положень статті 20 Закону про товариства і при відчуженні частки (її частини) за договором міни.

Утім, є противники розширення на законодавчому рівні видів договорів, укладання яких вимагає дотримання переважного права на придбання частки іншого учасника ТОВ. Так, С. Родіонов переконаний у необхідності поширення дії переважного права на інші договори щодо переходу права власності, окрім договору купівлі-продажу, має відбуватися шляхом закріплення в статуті можливості реалізації переважного права учасників ТОВ у випадку правонаступництва, обміну, дарування (Родіонов, 2018).

У цілому не заперечуючи таку можливість, варто навести твердження В.М. Кравчука про те, що реалізація переважного права впливає на ступінь впливу учасника на діяльність товариства (Кравчук, 2010: 14). Отже, розширення за рахунок договорів міни на законодавчому рівні видів договорів про відчуження частки у статутному капіталі ТОВ, укладання яких передбачає дотримання переважного права учасника, більшою мірою сприятиме виконанню завдань, які стоять перед інститутом переважних прав, зокрема досягнення балансу внутрігосподарських відносин та уникнення корпоративних конфліктів, збереження наявного складу учасників товариства.

Більш того, серед учених заперечується можливість дії переважного права придбання частки у статутному капіталі ТОВ у випадку укладання договору міни. Так, на переконання В.М. Кравчука, це є неможливим, зважаючи на особистий характер зобов'язань, які можуть виникати за договором міни, наприклад виконання робіт або надання послуги в обмін на таку частку (Кравчук, 2010: 14).

З огляду на приписи статті 716 Цивільного кодексу України про поширення на договір міни положень про договір купівлі-продажу такий аргумент потребує додаткової аргументації.

Отже, конструктивним є поширення дії переважного права на випадки укладання договорів міни частки (її частини) у статутному капіталі ТОВ із уточненням порядку його реалізації, а саме надання можливості носію переважного права запропонувати особі, яка відчужує свою частку визначені нею варіанти обміну. Одним із таких варіантів може бути вказівка на роботи або послуги конкретної особи. Звісно, це не виключає маніпуляції виконавця таких робіт або послуг в частині встановлення їх вартості, проте здатне забезпечити виконання завдань інституту переважних прав, про які йшлося вище.

Щодо відчуження корпоративних прав на підставі договору дарування серед науковців висловлюються такі пропозиції: 1) встановити обмеження щодо укладання договору дарування корпоративних прав, зважаючи на ефективність забезпечення у такий спосіб інтересів решти учасників ТОВ (Бутрин, 2014: 143); 2) закріпити норму про обов'язкове отримання згоди інших учасників ТОВ на укладання певним учасником договору дарування своєї частки (Новоселова, 2004: 143); 3) включити договір дарування до договорів про відчуження частки в статутному капіталі ТОВ, на які поширюється переважне право (Кравчук, 2010: 14).

Перебуваючи в науковому пошуку варіанту вирішення питання щодо поширення дії переважного права на випадок укладання договорів дарування, варто наголосити, що заборона укладати такі договори в окресленій сфері є невиправданим обмеженням сфери реалізації цього виду договору. Звісно, що заборонити набагато простіше, ніж розробити заходи протидії зловживанню використання цього правового інституту. Утім, переконані, що в багатьох випадках дарування корпоративних прав третій особі має очевидний удаваний характер. Тому нагальним є формування сталої судової практики щодо розгляду спорів, що виникають у зв'язку з наявністю в договорі ознак удаваного правочину.

Висновки. Таким чином, на підставі аналізу законодавства щодо переважних прав учасника ТОВ запропоновано: уточнення положень щодо позбавлення учасників переважного права на придбання частки іншого учасника шляхом виключення права включати відповідні положення до корпоративного договору; усунення неузгодженостей між нормативно-правовими актами щодо строку позовної давності зі зверненням до суду з позовними вимогами про переведення прав і обов'язків покупця частки (акції) у випадку порушення переважного права шляхом встановлення такого строку тривалістю у три місяці; доопрацювання положень щодо видів договорів про відчуження частки (її частини) у статутному капіталі ТОВ шляхом вказівки на можливість віднесення до таких договорів договору купівлі-продажу, міни та дарування; уточнення порядку порядку реалізації переважного права учасника на придбання частки (частини частки) іншого учасника товариства, що продається третій особі шляхом укладання договору міни.

Запропоновані пропозиції потребують внесення відповідних змін до статті 20 Закону про товариства.

Подальші наукові дослідження доцільно спрямувати на обґрунтування пропозиції щодо реалізації вказаних напрямів удосконалення зазначених нормативно-правових актів.

Список використаних джерел:

1. Бутрин Н.С. Правочин як підстава виникнення та припинення корпоративних прав : дис ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / Нац, акад. прокуратури України. Київ, 2014. 207 с.
2. Гарагонич А.В. 10 пасток Закону про ТОВ. URL : <https://blog.liga.net/user/ogaragonych/article/30270>.
3. Законотворчество в Российской Федерации / под ред. А.С. Пиголкина. Москва : Формула права, 2010. 252 с.
4. Ігонін В. Імпортозаміщення корпоративних договорів. URL : https://vkr.ua/publication/importozamischennya_korporativnikh_dogovoriv.
5. Корпоративне право : підручник / Ю.О. Гладь, В.М. Мартин, Ю.Я. Самагальська та ін. ; за заг. ред. проф. 22. Дрогобич : Коло, 2020. 650 с.
6. Кравчук В.М. Припинення корпоративних відносин в господарських товариствах : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.03 / Нац. юрид. акад. України ім. Я.Мудрого. Харків, 2010. 38 с.
7. Новоселова Л.А. Преимущественное право приобретения акций в закрытом акционерном обществе. *Арбитражная практика*. 2004. № 4. С. 3–11.
8. Пацюк В.І. Перехід права власності на корпоративні права. URL : https://www.kpdconsulting.com.ua/ua/publications_view/perehid-prava-vlasnosti-na-korporativni-prava-FRBd/.
9. Постанова Верховного суду від 15.10.2020, судова справа № 916/2303/19. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/92252443>.
10. Постанова Верховного суду від 23 грудня 2020 року, судова справа № 926/4729/16. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/93783781>.
11. Про акціонерні товариства : Закон України від 17.09.2008 № 514-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2008. № 50-51. Ст. 384.
12. Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та громадських формувань: Закон України від 15.05.2003 № 755-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 31-32. Ст. 263.
13. Про деякі питання практики вирішення спорів, що виникають з корпоративних правовідносин : постанова пленуму Вищого господарського суду України від 25.02.2016 № 4 URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0004600-16>.
14. Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю : Закон України від 6 лютого 2018 р. № 2275-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2018. № 13. Ст. 69. (Із змінами).
15. Родіонов С. Переважне право на купівлю частки в ТОВ: актуальна практика та проблеми застосування. URL : <https://yur-gazeta.com/publications/practice/korporativne-pravo-na-perevazhne-pravo-na-kupivlyu-chastki-v-tov-aktualna-praktika-ta-problemi-zastosuvannya.html>.
16. Цікало В.І. Строки для звернення за захистом корпоративних прав акціонерів. *Проблеми охорони прав суб'єктів корпоративних правовідносин*: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції. Івано-Франківськ: Прикарпатський національний університет ім. Василя Стефаника. 2012. С. 167.
17. Цікало В. Особливості розгляду спорів про визнання недійсними рішень загальних зборів товариства. URL : <https://bit.ly/3sWYbVT>.
18. Шемета Т.М. Переважне право учасника товариства на придбання частки іншого учасника. *Часопис Київського університету права*. 2019. № 1. С. 157–161.
19. Яворська О.С. Корпоративний договір у механізмі корпоративного управління. *Адаптація корпоративного законодавства України до права Європейського Союзу*: збірник наукових праць за матеріалами Міжнародної науково-практичної конференції / за ред. В.В. Луця. Івано-Франківськ, 2016. С. 286–289.

References:

1. Butryn N.S.(2014). Pravochnyn yak pidstava vynyknennia ta pryupynennia korporatyvnykh prav [Deeds as a basis for the emergence and termination of corporate rights]: dys ... kand. yuryd. nauk: 12.00.03 / Nats. akad. prokuratury Ukrainy. Kyiv, 2014. 207 s. [in Ukrainian].
2. Harahonych A.V. (2018). 10 pastok Zakonu pro TOV. [10 traps of the Law on LLC]. URL: <https://blog.liga.net/user/ogaragonych/article/30270> [in Ukrainian].
3. Zakonotvorchestvo v Rossyiskoi Federatsyy [Lawmaking in the Russian Federation] / pod red. A.S. Pyholkyna. Moskva : Formula prava, 2010. 252 s. [in Ukrainian].
4. Ihonin V. (2018). Importozamishchennia korporatyvnykh dohovoriv. [Import substitution of corporate agreements]. URL: https://vkr.ua/publication/importozamischennya_korporativnikh_dogovoriv [in Ukrainian].
5. Korporatyvne pravo (2020) [Corporate law]: pidruchnyk / Yu.O. Hlado, V.M. Martyn, Yu.Ia. Samahalska ta in. ; za zah. red. prof. 22. Drohobych : Kolo, 2020. 650 s. [in Ukrainian].
6. Kravchuk V.M. (2010). Pryupynennia korporatyvnykh vidnosyn v hospodarskykh tovarystvakh [Termination of corporate relations in companies]: avtoref. dys. ... d-ra yuryd. nauk: 12.00.03 / Nats. yuryd. akad. Ukrainy im. Ya.Mudroho. Kharkiv, 2010. 38 s. [in Ukrainian].
7. Novoselova L. A.(2004). Preymushchestvennoe pravo pryobretenia aktsyŭ v zakrytom aktsyonernom obshchestve. [Pre-emptive right to acquire shares in a closed joint stock company]. *Arbytrazhnaia praktyka*. 2004. # 4. S. 3–11 [in Ukrainian].
8. Patsiuk V.I. (2020). Perehid prava vlasnosti na korporatyvni prava. [Transfer of ownership to corporate rights]. URL: https://www.kpdconsulting.com.ua/ua/publications_view/perehid-prava-vlasnosti-na-korporativni-prava-FRBd/ [in Ukrainian].
9. Postanova Verkhovnoho sudu vid 15.10.2020, sudova sprava № 916/2303/19. [Resolution of the Supreme Court of 15.10.2020, court case № 916/2303/19]. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/92252443> [in Ukrainian].

10. Postanova Verkhovnoho sudu vid 23 hrudnia 2020 roku, sudova sprava № 926/4729/16 [Judgment of the Supreme Court of December 23, 2020, court case № 926/4729/16]. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/93783781> [in Ukrainian].
11. Pro aktsionerni tovarystva : Zakon Ukrainy vid 17.09.2008 № 514-VI [On Joint Stock Companies Law of Ukraine of September 17, 2008 № 514] / Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy. 2008. № 50-51. St. 384. [in Ukrainian]
12. Pro derzhavnu reiestratsiiu yurydychnykh osib, fizychnykh osib - pidpriiemtsiv ta hromadskykh formuvan: Zakon Ukrainy vid 15.05.2003 № 755-IV. [On State Registration of Legal Entities, Individuals - Entrepreneurs and Public Associations Law of Ukraine of 15.05.2003 № 755] / Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy. 2003. № 31-32. St. 263. [in Ukrainian]
13. Pro deiaki pytannia praktyky vyrishennia sporiv, shcho vynykaiut z korporatyvnykh pravovidnosyn : postanova plenumu Vyshchoho hospodarskoho sudu Ukrainy vid 25.02.2016 № 4 [On some issues of dispute resolution practice arising from corporate legal relations: the decision of the plenum of the Supreme Economic Court of Ukraine from 02/25/2016 № 4] / Vyshchoho hospodarskoho sudu Ukrainy – Rezhym dostupu: URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0004600-16> [in Ukrainian]
14. Pro tovarystva z obmezhenoiu ta dodatkovoiu vidpovidalnistiu: Zakon Ukrainy vid 6 liutoho 2018 r. № 2275-VIII [On Limited and Additional Liability Companies Law of Ukraine of February 6, 2018 № 2275] / Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy. 2018. № 13. St. 69 [in Ukrainian].
15. Rodionov S. (2018) Perevazhne pravo na kupivliu chastky v TOV: aktualna praktyka ta problemy zastosuvannia. [Pre-emptive right to purchase a stake in a limited liability company: current practice and problems of application]. URL: <https://yur-gazeta.com/publications/practice/korporativne-pravo-na-perevazhne-pravo-na-kupivlyu-chastki-v-tov-aktualna-praktika-ta-problemi-zastosuvannya.html> [in Ukrainian].
16. Tsikalo V. I. (2012). Stroky dlia zvernennia za zakhystom korporatyvnykh prav aktsioneriv [Deadlines for applying for protection of corporate rights of shareholders]. Problemy okhorony prav subiektiv korporatyvnykh pravovidnosyn: materialy Mizhnarodnoi naukovo- praktychnoi konferentsii. Ivano-Frankivsk: Prykarpatskyi natsionalnyi universytet im. Vasylia Stefanyka. 2012. S. 167 [in Ukrainian].
17. Tsikalo V. (2021). Osoblyvosti rozghliadu sporiv pro vyznannia nediisnykh rishen zahalnykh zboriv tovarystva. [Features of consideration of disputes on invalidation of decisions of the general meeting of the company]. URL: <https://bit.ly/3sWYbVT> [in Ukrainian].
18. Shemeta T. M. (2019). Perevazhne pravo uchasyka tovarystva na prydbannia chastky inshoho uchasyka. [The preemptive right of a company participant to acquire a share of another participant]. Chasopys Kyivskoho universytetu prava. 2019. # 1. S. 157–161. [in Ukrainian].
19. Yavorska O.S. (2016). Korporatyvnyi dohovor u mekha- nizmi korporatyvnoho upravlinnia. [Corporate agreement in the mechanism of corporate governance]. Adaptatsiia korporatyvnoho zakonodavstva Ukrainy do prava Yevropeiskoho Soiuzu: zbirnyk naukovykh prats za materialamy Mizhnarodnoi naukovo-praktychnoi konferentsii / za red. V.V. Lutsia. Ivano-Frankivsk, 2016. S. 286-289. [in Ukrainian].